

<https://helda.helsinki.fi>

Intersektioner av hög ålder, invandrarskap och social missgynnsamhet

Wrede, Sirpa

2022-11-30

Wrede , S 2022 , ' Intersektioner av hög ålder, invandrarskap och social missgynnsamhet ' ,
Sphinx , vol. 2021-2022 , s. 91-97 .

<http://hdl.handle.net/10138/356124>

---

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

INTERSEKTIONER AV HÖG ÅLDER, INVANDRARSKAP OCH SOCIAL MISSGYNNSAMHET

Föredrag hållet vid Finska Vetenskaps-Societetens sammanträde den 20 December 2021

av
Sirpa Wrede

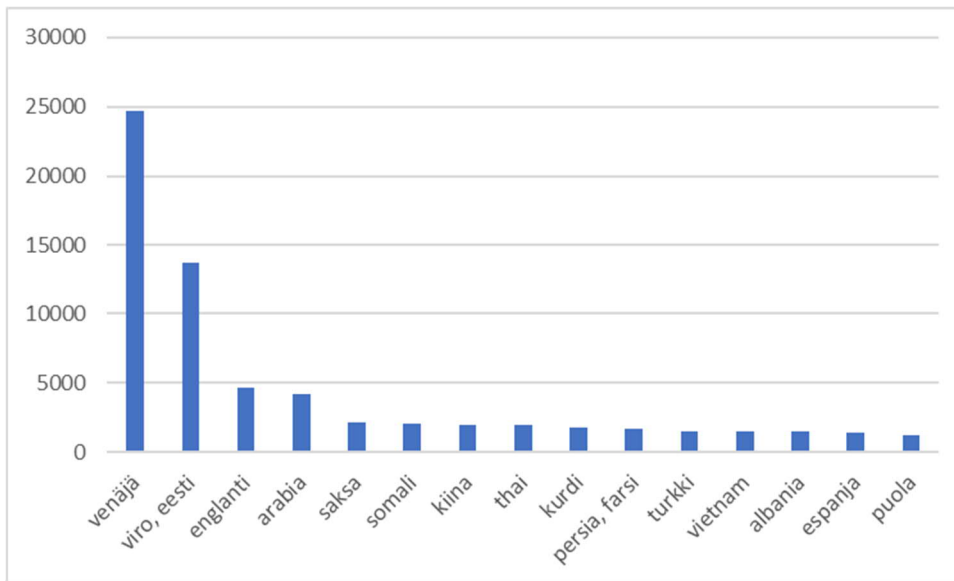
I Finland lever vi som bäst i en tid av ökande migrationsrelaterad mångfald. En växande andel av Finlands befolkning har rötter utanför Finland (se Tabell 1). Migrationsrelaterad mångfald utgör ett tema för mångsidig forskning som dock i huvudsak riktats till arbetsför befolkning samt barn och unga. Att andelen människor över 50 år ökar stadigt bland utlandsfödda har däremot uppmärksammats mer sällan. Den internationella forskningen visar att invandrarskap som social status medför sociala risker som kan aktualiseras årtionden efter själva flytten. Min pågående forskning inom ramen för Spetsforskningsenheten för forskning om åldrande och omsorg (CoE AgeCare, Finlands akademi 2018-2025) fokuserar på sociala problem som drabbar denna befolkning (Wrede m. fl. 2022, CoE AgeCare 2022).

Hög ålder och invandrarskap, samt intersektioner av dessa, skapar samhällsrelig sårbarhet genom komplexa processer. Människor kan drabbas av social uteslutning, marginalisering och missgynnsamma livsvillkor på många nivåer. Förutom att social ojämlikhet utgör ett problem för individen och för samhället i stort är det också ett problem för den berörda personens familj och övriga sociala nätverk. Om ett växande antal människor drabbas av sociala problem i ett välfärdssamhälle handlar det i sista hand inte bara om sociala rättigheter utan också om mänskliga rättigheter.

Tanken att samhällspolitiken bör sträva efter jämlika villkor för alla som varaktigt bor i Finland är i linje med Finlands grundlag. Däremot finns det röster i politiken som vill begränsa rätten att tillhöra det finska välfärdssamhället till etniskt finska människor (Pyrhönen 2015). Förutom att uttalade politiska åsikter formar samhällspolitiken finns det också implicita utgångspunkter som formar hur till exempel viktiga samhällstjänster utvecklas. Forskningen visar att invandrarbakgrund bidrar till samhällsrelig sårbarhet i Finland, eftersom samhällspolitiken tenderar att bygga på föreställningar om en enhetlig kultur och enhetlig befolkning (Wrede & Nordberg 2010). Om man inte passar in i de dominerande normerna finns det risk för institutionell diskriminering. Invandrarbakgrund är ingalunda den enda skillnad som kan utgöra grund för samhällsrelig sårbarhet. Sociologin har fokuserat på klass, genus, religion och på senare tid sexuell läggning. Även invandrarbakgrund och hög ålder tillhör nyare foci för forskning.

Begreppet samhällsrelig sårbarhet hjälper sociologer att synliggöra samhällsreliga positioner och processer som utgör risk för uteslutning och ojämlika villkor. Människor som drabbas av samhällsrelig sårbarhet saknar ofta resurser att föra sin egen talan. Strukturerna är inte deterministiska: alla i hög ålder och alla som invandrat är inte i sårbar ställning. Det är viktigt att öka förståelsen av de processer som skapar ålders- eller migrationsrelaterad sårbarhet. Vi vet att då en person både är i hög ålder och har invandrat ökar sannolikheten för sociala problem, speciellt om personen har få anhöriga, dålig hälsa och har mött eller möter fördomar och diskriminering. Detta sammandrag av min föreläsning ger smakprov på den forskning som görs om äldre invandrare under min ledning. Härnäst diskuterar jag fenomenet kumulativ missgynnsamhet utgående från denna befolkningsgrupp. Sedan använder jag insikter från min grupps forskning om äldre invandrares uteslutning från digitala samhällstjänster som ett exempel på problematiska former av

uteslutning. Till slut reflekterar jag över basforskningens roll i att synliggöra svårlösta sociala problem med potential att skapa och fördjupa nya samhällsliga klyftor.

Tabell 1. Befolkning över 50 år som talar annat språk än finska eller svenska. Källa: Statistikcentralen

Vad är kumulativ missgynnsamhet och hur påverkas åldrande invandrare?

Begreppet social minnsgynnsamhet (social disadvantages) som sociologisk forskning introducerat syftar på omständigheter som individen inte själv kan kontrollera och som leder till en ojämlig position i samhället. Människor som berörs av flera olika typer av problematiska omständigheter kan drabbas av kumulativ social missgynnsamhet.

Att vara nykomling i ett komplext samhälle som Finland innebär oftast att man har snävare personliga nätverk än den infödda befolkningen, vilket tenderar att forma arbetskarriären med risk att man utesluts helt från arbetsmarknaden (Ahmed 2015). Pensionskydd och övriga formella rättigheter formas genom arbetslivet och blir därmed ofta skörare för människor med invandrarbakgrund. Tillträde till sociala rättigheter påverkas också av den kunskap man har om socialskyddet och om de mekanismer som reglerar det. Bristande språkkunskaper utgör ofta en barriär. Eftersom dylika omständigheter formar livsloppet efter invandringen påverkar de människors liv även då de åldras, samtidigt som personerna kan drabbas av nya problem som hänger ihop med åldrandet.

Att människor berörs av strukturell ojämlighet försvåras av diskriminering som kan ta olika former. Det kan handla om fördomar som omgivningen, såväl institutioner som individer, riktar till människor och grupper på basis av deras förmodade egenskaper. Avvikelse från majoritetens kulturella norm är ofta stigmatiserande. Förutfattade meningar baseras på fördomar gällande "ras", etnicitet eller "främmande kultur". Det är särskilt problematiskt att samhällspolitiska gruppidentiteter som flykting, asylsökande och invandrare i många sammanhang används som stigmatiserande skällsord.

Stigmatisering av invandarskap och relaterade positioner kan förstärkas av de sätt genom vilka samhällstjänsterna är organiserade. Forskningen har identifierat två huvudsakliga lösningar som båda är problematiska. Inom särskilda ”invandrartjänster” ställs de professionella inför utmaningen att tackla s.g.s. hela spektrumet av servicebehov och livssituationer utan det specialkunnande som finns inom de tjänster som riktas till majoritetsbefolkningen. I den andra ytterligheten negligerar planeringen av tjänsterna helt de specialbehov som invandrarbakgrund kan skapa hos individen (Buchert 2015).

Den sociologiska forskningen som har studerat fenomen relaterade till kumulativ missgynnsamhet bland människor med invandrarbakgrund betonar att även om människor delar en samhällelig position betyder det inte att de har samma egenskaper, behov eller önskemål (Nordberg & Wrede 2015, Wrede m.fl. 2022). Att bekämpa dylika samhällsproblem förutsätter individperspektiv.

Uteslutning från digitala samhällstjänster som problem för äldre invandrare

Ett högaktuellt problem som försvårar situationen för äldre invandrare vis-à-vis livsviktiga samhällstjänster hänger ihop med digitaliseringen av den offentliga sektorn. Utvecklandet av digitjänsterna har inte i tillräcklig mån beaktat den mångfald av språklig bakgrund och variation i kunskaperna om såväl samhällstjänster som digitala redskap som råder i dagens Finland. Problematiken med att digitjänster förutsätter såväl digikunnande som kunskaper om tjänsterna gäller på inget sätt enbart äldre invandrare eller ens invandrare över lag. Hög ålder hänger ofta ihop med uteslutning från digitala samhällstjänster, eftersom det är vanligt att äldre saknar erfarenhet av datorer. Hälsoproblem kan försvåra användandet av datorer även bland yngre människor och utbildning och vana kan variera inom alla ålderskategorier. Variationen i kunskaper och färdigheter samt socialkognitiva asymmetrier skapar nya barriärer till socialskyddet eftersom problematiken inte i tillräcklig mån beaktats i utvecklandet av tjänsterna (Buchert m.fl. 2022). Initiativ gällande lätt språk har uppstått relativt sent (Piehl & Sommardahl 2016).

Att just invandrare ofta har språksvårigheter på grund av det ibland komplicerade språket som används i offentliga tjänster och att de har otillräckliga kunskaper om socialskyddet har visserligen uppmärksamrats genom ett stort antal projekt inom den tredje sektorn. Dylika försök att lappa problem i tjänsterna genom att rikta åtgärder till ”problemgrupper” har dock skapat nya problem. En allmän lösning har varit att styra de som behöver extra stöd i att använda samhällstjänster till brokiga, ofta projektbaserade tjänster som förverkligas av frivilligorganisationer. Kompetens i att handleda varierar och resurserna tenderar att vara överbelastade. Forskare har kritiserat dylika arrangemang för att de skapar en grå zon med otydligt mandat samtidigt som människor med stora behov i praktiken marginaliseras i förhållande till offentliga tjänster (Buchert & Wrede 2021).

Många äldre invandrare har svårt att övervinna de utmaningar som digitaliserade samhällstjänster skapar för användarna. Min grupp har genomfört en enkätundersökning bland rysktalande personer som fyllt 50 år. Undersökningen bygger på ett representativt urval som plockats från befolkningsregistret (Kemppainen m. fl. 2020). Undersökningen visade att en stor andel av dessa äldre invandrare (som på grund av sin bakgrund som inflyttare från närområden kunde anses ha det bättre ställt än många äldre som invandrat från länder utanför Europa) lider av materiell nöd. Hela 65% av de som svarade på enkäten har svårt att leva på sina inkomster och 30% är socialt isolerade. Båda dessa grupper är större bland de äldre i undersökningen. I denna befolkning verkar speciellt äldre män drabbas av materiell nöd eftersom 43% av männen över 64 hade behövt mathjälp under det senaste året. En bidragande orsak kan vara uteslutning från digisamhället. 14% av de rysktalande personerna i åldern 50-63 år och 35% av personerna över 64 år saknade

nätbanksrättigheter, något som i dagens Finland är en viktig förutsättning för att få tillträde till väsentliga samhällstjänster.

En samhällsklyfta i vardande

En kort föreläsning eller en kort text kan endast ge en liten inblick i de nya formerna av sårbarhet som ökande migrationsrelaterad mångfald kan ge upphov till om samhällspolitikerna inte i tillräcklig mån beaktar nya typer av behov som uppstår i takt med komplex demografisk förändring. Digitala samhällstjänster utgör ett exempel på fenomen där misslyckssamma omständigheter kan ackumuleras.

Teknologin är förstås inte någon ond kraft i sig. Tvärtom, om mångfald av olika slag accepteras som en viktig utgångspunkt i utvecklandet av digitala tjänster kan tjänsterna med tiden bli lättare att använda för många olika slags användare. Att inte alla som behöver samhällstjänster någonsin kommer att kunna använda self-service självständigt är dock en omständighet som behöver mera uppmärksamhet. Vissa, så som nykomlingar i ett samhälle, kan behöva stöd under en övergångsperiod, medan andra vars funktionsförmåga av olika orsaker avtar behöver varaktig tillgång till lättillgängligt och kunnigt stöd.

Dessa slutsatser samt hela det forskningsprogram som de härstammar från kan verka politiska, vilket de också är. Som så ofta i en kritisk samhällsvetenskap som sociologi är forskningens utgångspunkter politiska, men i ordets vidaste mening utan koppling till partiprogram eller dagspolitiska målsättningar. Forskningen om social ojämlikhet utgår ifrån ett kritiskt perspektiv som i den tradition jag representerar innebär en kritisk granskning av samhället. Det handlar om basforskning som granskar människors livsvillkor från ett jämlikhetsperspektiv. Fullgörs demokratin löften om lika villkor även för människor som har svårt att föra sin egen talan? Hur förverkligas deras mänskliga rättigheter i praktiken? Det handlar också om att analysera tillhörighetens politiska dynamik i Finland och om att skapa förståelse kring en ny samhällsklyfta som är i vardande i Finland. Att invandrarskap formas i intersektioner med andra samhällsklyftor som ålder är viktigt att tillägna uppmärksamhet även i framtiden.

Litteratur

Ahmad, A. (2015). "Since Many of My Friends Were Working in the Restaurant": the Dual Role of Immigrants' Social Networks in Occupational Attainment in the Finnish Labour Market. *Journal of international migration and integration*, 16(4), 965-985.

Buchert, U. (2015) *Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat*. Diss. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Buchert U, Kemppainen L, Olakivi A, Wrede S, Kouvonon A. (2022) Is digitalisation of public health and social welfare services reinforcing social exclusion? The case of Russian-speaking older migrants in Finland. *Critical Social Policy*. July 2022, online first.

Buchert, U., & Wrede, S. (2021). 'Bridging' and 'fixing' endangered social rights in the digitalising welfare state: The ambiguous role of third sector organisations in supporting marginalised older migrants in Finland. Ingår i: H. Hirvonen, M. Tammelin, R. Hänninen, & E. J. M. Wouters (Red.), *Digital Transformations in Care for Older People: Critical Perspectives*. Routledge.

CoE AgeCare (2022) The Centre of Excellence in Research on Ageing and Care. Interim Report 2018-2021 https://www.jyu.fi/hytk/fi/laitokset/yfi/en/research/projects/agecare/agecare-raportti_final.pdf

Kemppainen, L., Olakivi, A., Kouvonen, A., Safarov, N., & Wrede, S. (2020). Yli 50-vuotiaat venäjänkieliset Suomessa: Terveys, osallistuminen, palvelut ja digiteknologioiden käyttö: Havaintoja CHARM-kyselystä. (Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja ; Nro 138). Helsingin yliopisto. <http://hdl.handle.net/10138/313946>

Nordberg, C. and Wrede, S., 2015. Street-Level Engagements: *Migrated Families Encountering the Local Welfare State*. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), pp.54–57.

Piehl, A., & Sommardahl, E. (2016). Working towards clear administrative language in Finland–bilingually. Ingår i: P. Nuolijärvi & G. Stickel (red.) *Language Use in Public Administration. Theory and practice in the European states*. European Federation of National Institutions for Language (EFNIL), s. 73-81.

Pyrhönen, N. (2015) *The True Colors of Finnish Welfare Nationalism : Consolidation of Neo-Populist Advocacy as a Resonant Collective Identity through Mobilization of Exclusionary Narratives of Blue-and-White Solidarity*. Diss. Faculty of Social Sciences, University of Helsinki.

Wrede, S. & Nordberg, C. (2010) *Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus*. Gaudeamus.

Wrede, S., Buchert, U., Kemppainen, L., & Olakivi, A. (2022). Ikääntyminen, siirtolaisuus ja moninaistuva yhteiskunta. Ingår i: E. Heikkinen, J. Jyrkämä, & T. Rantanen (Red), *Gerontologia Duodecim*.